

УДК 316.258 + 316.356.4

ТЕОРІЯ НАЦІЇ В ПРАЦЯХ ТЕОРЕТИКІВ СТРУКТУРНОГО ФУНКЦІОНАЛІЗМУ

Д.Ю. Судин

Львівський національний університет ім. І. Франка
dansudyn@yahoo.com

У статті проаналізовано міркування про націю, висловлені в працях теоретиків структурного функціоналізму – Т. Парсонса, Е. Шилза та Дж. Александера. З'ясовано, що в межах структурного функціоналізму не було вироблено систематичної теорії нації, проте на сучасному етапі здійснено спробу синтезу міркувань класиків цього теоретичного підходу в концепції нації Дж. Александера. В статті проаналізовано теоретичний аналіз феномену нації в рамках структурного функціоналізму, зазначено основні твердження про націю, висловлені теоретиками цього підходу.

Ключові слова: нація, структурний функціоналізм, неофункціоналізм.

Етносоціологія є спеціальною соціологічною теорією, тобто теорією середнього рівня. Як зазначав Р.К. Мертон, теорії середнього рівня є перехідною ланкою між загальною соціологічною теорією, яка має найвищий рівень абстрактності, та суто емпіричними дослідженнями, які майже не містять в собі теоретичних узагальнень [1, с. 61]. Відповідно, повинна була б існувати певна відповідність між теоріями нації та загальною соціологічними парадигмами й підходами. Проте існуючі класифікації теорій нації ґрунтуються на двох критеріях: 1) часові виникнення націй; 2) причин їхнього виникнення, а тому не підходять до структури соціологічного знання. Наприклад, класифікація етносоціологічних парадигм, запропонована Е. Смітом, ніяк не співвідноситься із соціологічними парадигмами. Англійський дослідник послуговується першим критерієм – час виникнення націй, – коли виокремлює такі парадигми: примордіалістську, переніалістську, модерністську та етносимволістську [2, с. 46–61]. Інші дослідники наводять підходи до вивчення феномену нації, які також не співвідносяться з соціологічними парадигмами. Зокрема, В.Л. Арбеніна наводить такі теорії, як-от: соціобіологічна школа, теорія Л. Гумільова, теорія Ю. Бромля, історико-стадіальна концепція, політична теорія, концепція Гелнера, психологічна теорія, культурологічна теорія [3, с. 46]. І. Касьянов називає такі підходи: комунікативну, етатистську, етнологічну (етніцистську) та інструменталістську теорії [4, с. 62–72].

За таких умов етносоціологія зберігає свій статус спеціальної соціологічної теорії, проте не може вважатися теорією середнього рівня. Відповідно, існує потреба у виробленні таких теорій нації, які б ґрунтувалися на одній із соціологічних парадигм та одній із чотирьох підходів. Першим кроком до такого

теоретизування може бути аналіз поглядів на націю, запропонований теоретиками структурного функціоналізму. В цій статті ми спробуємо дати огляд теорій нації, розроблених науковцями, теорії яких належать до структурного функціоналізму.

Зауважимо, що феномен нації та його дослідження займає маргінальну позицію в працях представників структурного функціоналізму. Якщо вони й згадують про націю чи націоналізм, то лише в контексті аналізу інших соціальних явищ. Теорія нації в їхніх працях має інструментальне значення: вони згадують про нації тільки для того, щоб пояснити соціальні причини виникнення чи механізми функціонування інших соціальних феноменів.

Засновник структурного функціоналізму Т. Парсонс не присвятив жодній статті чи праці аналізу нації. Всі згадки про це соціальне явище в його працях виконують допоміжну функцію стосовно іншої теми. Наприклад, у статті “Деякі соціологічні аспекти фашистських рухів” [5], Т. Парсонс здійснює аналіз феномену нації для того, щоб пояснити, чому фашистським рухам притаманне гостре заперечення модерності, а також традиціоналізм. Причину цього американський соціолог вбачає в модернізаційних процесах, які охопили європейські суспільства у XIX ст. і наслідком яких було поширення стану аномії в соціальному житті цих соціумів [5, с. 156–172]. Унаслідок цього, постали два види соціальних рухів, які пропонували два протилежні рецепти виходу з наявного становища, яке обидва вважали таким, що треба подолати [5, с. 172–173]. Соціальні рухи, що належали до першої групи, вважали модернізацію позитивним явищем, а існуючі проблеми – наслідком недостатньої модернізованості суспільства. Відповідно, вони були зорієнтовані на продовження трансформацій, тобто на майбутнє [5, с. 172–173]. Інша група була переконана, що модернізація є негативним явищем, а ідеальний стан суспільства існував у минулому [5, с. 173]. Відтак ці рухи були традиціоналістичними, зверненими у минуле [5, с. 173]. Т. Парсонс називає їх “принциповими” [5, с. 173]. Націоналізм же набув свого поширення завдяки тому, що “становив вид найменшого спільного знаменника для традиціоналістичних почуттів” [5, с. 174].

В іншій своїй статті – “Повне громадянство для афроамериканців?” [6] – Т. Парсонс використовує поняття нації, аби проаналізувати можливість інтеграції афроамериканців в американське суспільство. Останнє дослідник вважає національним, а тому аналізу проблеми інтеграції передують аналіз нації як соціального явища. Т. Парсонс зазначає, що нація є соціетальною спільнотою (*societal community*), тобто побудована на засадах: 1) переважання принципу добровільності членства; 2) диференціації від політичної влади (тобто соціетальна спільнота відокремлена від конкретних політичних інститутів, на відміну від абсолютної монархії, де члени суспільства визначали свою ідентичність через приналежність до певного політичного утворення); 3) поєднання громадянства та території [6, с. 424–425]. Т. Парсонс підкреслює, що принцип приналежності нації не може ґрунтуватися лише на засадах добровільності, “проте він може дуже далеко піти у цьому напрямку, геть від суто аскриптивної основи” [6, с. 425].

Міркування Т. Парсонса стосовно нації, висловлені в цих двох статтях, є прямо протилежними. Якщо в першій статті (написаній у 1942 р.) нація розглядається як спільнота, побудована на “примордіальних” зв’язках (адже вона виникає як реакція на раціоналізацію соціального життя, а тому не може опиратися на принцип громадянства, оскільки в основі останнього – ідея раціонального вибору), то в другій (написаній 1965 р.) він висловив концепцію “політичної” нації, заснованої власне на основі принципу громадянства.

Т. Парсонс узгодив між собою ці дві цілком відмінні теорії в праці “Система сучасних суспільств” (написаній у 1967 р.). У ній він також не виділяє націю як окремий об’єкт досліджень і згадує про неї лише в контексті свого дослідження процесів модернізації, які відбувалися в суспільствах Заходу. Т. Парсонс повторює свою тезу зі статті про інтеграцію афроамериканців, що для нації центральним є поняття громадянства, тобто заперечує визначальну роль аскриптивного принципу [7, с. 38]. Втім, він одразу ж робить суттєве уточнення, зазначаючи, що цей принцип притаманний тільки для цілком сформованих модерних суспільств. Натомість, для ранньомодерних суспільств характерним є поєднання релігійної, етнічної та територіальної основ національної ідентичності [7, с. 38]. Відповідно, нації можуть або сприяти модернізації, або ж їй перешкоджати. Згідно з Т. Парсонсом модернізація означає диференціацію суспільств, тобто взаємне відокремлення політики, економіки, культури. А значить, одним із аспектів такої диференціації є формування принципу громадянства. На думку Т. Парсонса, якщо на момент початку модернізації держава є моноетнічною або ж етнічні меншини є незначними, то національність тільки сприяє модернізації, оскільки допомагає розвинути ідею громадянства [7, с. 75–76]. Проте якщо держава є поліетнічною, соціальний поділ підсилюється етнічним, а тому виникають націоналізми, які наголошують на “примордіальному” принципі формування націй, що призводить до заперечення принципу громадянства (див. [7, с. 120]).

Отже, уявлення про націю в працях Т. Парсонса є дуже фрагментарними. Втім, можна зробити декілька узагальнюючих тверджень. По-перше, нація є *спільнотою*. Цієї думки Т. Парсонс дотримувався у всіх своїх наукових працях. Саме поняття він вживає у значенні, близькому до того, яке використовував Ф. Тьонніс. Для Т. Парсонса спільнота – це сукупність акторів, які мають конформне ставлення до ціннісних стандартів на основі **моральних** зобов’язань щодо їхнього дотримання: акторам, що належать до спільноти, притаманне “визнання цих спільних ціннісних моделей, почуття відповідальності стосовно виконання своїх обов’язків” [8, с. 113]¹. Щоправда, Т. Парсонс по-різному пояснював принцип організації нації: або на основі “примордіальних” зв’язків, або на основі принципу громадянства. Друге узагальнення є таким: Т. Парсонс

---

¹ Т. Парсонс зазначав, що є два способи формування конформності актора щодо системи ціннісних стандартів: одним з них є саме відчуття обов’язку, інший – контроль дій актора виключно через систему позитивних та негативних санкцій [8, с. 108–118].

поділяв нації на ранньомодерні та модерні, які відрізнялися між собою принципом організації (перші – “етнічні”, а другі – “політичні”). Окрім цього, Т. Парсонс вважав одні типи націй “функціональними”, а інші – ні (якщо оцінювати їх з погляду сприяння модернізації суспільства). Фактично Т. Парсонс повторював одну з хибних ідей класифікації націй за принципом об’єднання, а також поділу націоналізмів на “погані” та “хороші”. Сучасна етносоціологія стверджує, що будь-яка нація організована на основі **двох** принципів, проте в різні періоди переважає один з них (пор. [2, с. 117–119]).

Інші представники структурного функціоналізму також не займалися дослідженням власне націй. Наприклад, Е. Шилз – одна з чільних фігур в структурному функціоналізмі (саме у співавторстві з ним Т. Парсонс написав працю “До загальної теорії дії”) – згадує про нації в контексті пояснення причин виникнення антиколоніальних рухів народів Азії та Африки [9, с. 353–356] або ж в контексті аналізу традицій, де націоналізм розглядається як один із проявів соціального руху заради їх збереження [10]². Проте його версія структурно-функціональної теорії є дещо відмінною від парсонівської, а тому бачення суті феномена нації відрізняється від того, яке запропонував Т. Парсонс. Якщо останній наголошує на ролі норм та цінностей в інтеграції соціальної системи, то Е. Шилз зосереджує свою увагу на владі як джерелі соціальної єдності. Він пропонує описувати суспільства за схемою “центр-периферія”, тобто за тим, наскільки влада віддалена (як в просторовому, так і у символічному планах) від решти соціальної системи, тобто від периферії. Щоправда, влада в теорії Е. Шилза не означає лише політичну владу. Дослідник зазначає, що центр – це інститути та ролі, що здійснюють владу, незалежно від того, “чи це влада економічна, урядова, політична, військова, чи культурна (в сфері релігії, літератури, освіти тощо)” [9, с. 348]. Периферія складається з тих секторів суспільства, “які сприймають розпорядження та переконання, що виробляються і призначаються для поширення незалежно від них” [9, с. 348]. Якщо описувати суспільства за допомогою цієї схеми, то можна виділити два великі типи: 1) суспільства, де центр віддалений від периферії та 2) суспільства, де центр і периферія знаходяться поруч [9, с. 349–351]. Перший тип Е. Шилз пропонує розділити на три групи: а) суспільства, де центр намагається “просякнути” периферію [9, с. 349–350]; б) суспільства, де контакти центру та периферії є дуже спорадичними, а тому периферія “більшу частину часу і в більшості сфер та дій і переконань лежить за межами радіуса дії центру” [9, с. 350] та в) суспільства, які належать до проміжного типу: центр віддалений від периферії, але проміжок заповнений ієрархією різних рівнів влади [9, с. 351].

---

² У науковому доробку Е. Шилза є стаття, присвячена проблемі нації, але вона вже належить до пізнішого періоду його творчості – її було опубліковано лише 1997 р. (див. [11]). Оскільки висловлені в ній погляди дещо суперечать теорії структурного функціоналізму, то огляд висловлених положень не є доцільним в цій статті.

Використовуючи цю схему, Е. Шилз пояснює виникнення націоналістичних рухів в країнах Азії та Африки. Якщо до появи колонізаторів суспільства належали до першого типу, тобто сприймали значну відстань між центром та периферією як належну (а тому байдуже зреагували на зміну влади), то завдяки діяльності колонізаторів утворюється інше бачення соціальних відносин: нормальним вважається стан, коли центр та периферія є поруч. Проте колонізатори всіляко перешкоджають зменшенню цієї відстані (йдеться про символічну відстань, тобто керівні посади зберігаються за колонізаторами, які належать до іншої культури, в той час як доступ колонізованих до цієї культури обмежується). На цьому підґрунті виникають національно-визвольні рухи, спрямовані на зближення центру та периферії, а фактично – на визволення від влади метрополії. Адже в такому випадку “центр” знаходиться в межах цього суспільства і доступ до нього буде полегшений. Відповідно, для Е. Шилза нація є суспільством, в якому відстань (найперше символічна) між центром та периферією є мінімальною.

У цій статті Е. Шилз робить ще декілька важливих тверджень стосовно теорії нації. По-перше, він розглядає націю як *спільноту* (див. [9, с. 358]). По-друге, Е. Шилз зазначає, що національна спільнота “є продуктом уяви” [9, с. 358], проте додає, що незалежно від того, є ця спільність вигаданою чи ні, вона “зараз становить важливий компонент [...] сучасних суспільств” [9, с. 358]. Щоправда, цю уявлюваність нації дослідник поширює лише на бачення її історичного походження. Е. Шилз зауважує: навіть якщо нація, яка спершу формувалась на основі приморідальних зв'язків, потім звільняється від них на користь громадянських, у структурі національної спільності залишається переконання про спільне етнічне/расове походження – “навіть коли національна спільність звільнялась від етнічної (чи расової) спільності, в концепції національної спільноти далі залишалось багато від міфології” [9, с. 358].

У праці “Традиція” (1981 р.) Е. Шилз також звертається до проблем націй та націоналізму. Втім, вони не є центральним об'єктом його дослідження: в центрі уваги дослідника перебуває аналіз механізмів функціонування та соціальні функції такого соціального явища як традиція. Щоправда, Е. Шилз робить декілька уточнень до власної теорії нації.

Зокрема, він вводить національні рухи у більш ширший контекст – боротьби культурних традицій³. Е. Шилз продовжує аналізувати виникнення націй на основі

---

³ У цьому випадку Е. Шилз вживає поняття “культура” та “традиція” як взаємозамінні. Зокрема, він стверджує, що центр намагається нав'язувати власну *культуру*, проте периферія чинить опір *традиції*, яку їй нав'язують (див. [10, с. 254]). З точки зору структурного функціоналізму в цьому немає суперечності. Наприклад, Т. Парсонс дає таке визначення поняттю “культурна традиція”: “Саме така загальноприйнята символічна система, яка функціонує у взаємодії, і буде називатись “культурною традицією” [8, с. 83]. Проте Е. Шилз наголошує на тому, що традиція отримує свою легітимність саме через давнє походження, яке виступає ознакою певної позачасової вартості ідей та норм (див. [10, с. 8–9]). Причому сам дослідник зазначає, що у 1950-х рр. він разом з Т. Парсонсом не враховували цей аспект традиційності [10, с. 8].

схеми “центр – периферія”, проте цього разу він акцентує на тому, що центр “намагається нав’язати – з різним успіхом – свою власну культуру решті суспільства” [10, с. 254]. Отже, тепер Е. Шилз зазначає: якщо традиція, нав’язувана центром, належить іншій етнічній групі або ж сам центр є зовнішнім щодо периферії, то тоді виникає націоналістичний рух – як наслідок неприйняття нав’язуваної культурної традиції [10, с. 256]. Отже, попри те, що дослідник залишається вірним своїй схемі аналізу суспільств, він виділяє інші причини. Якщо в статті “Суспільство і суспільства: макросоціологічний підхід” Е. Шилз вважає головною причиною виникнення націй та націоналізмів бажання населення периферії “наблизити” до себе центр, то в “Традиції” роль головної причини відведена *іншості* нав’язуваної центром культурної традиції. Важливо підкреслити, що ці його дві концепції є суперечливими: в першій умовою виникнення потреби зменшити відстань між центром та периферією є **прийняття** чужої культури, яка – на відміну від культури місцевого населення – опирається на ідею близькості центру та периферії. Натомість у другій умовою виникнення націоналізму є **неприйняття** чужої культури: націоналізм виникає як спротив іншій культурній традиції.

Отже, підсумовуючи варіант структурно-функціональної теорії, яку розробляв Е. Шилз, можна зробити декілька узагальнень. По-перше, теорія нації все одно зберігає свій інструментальний статус: феномен нації стає об’єктом аналізу виключно для пояснення виникнення та успіху антиколоніальних рухів в країнах Азії та Африки. По-друге, Е. Шилз вносить суттєве доповнення до теоретичних висновків Т. Парсонса, пропонуючи аналізувати національні суспільства крізь призму відносин “центр – периферія”: нація – це такий тип суспільства, де центр є максимально наближеним до периферії (зокрема фізична і символічна відстань).

Зміна у ставленні до дослідження феномену нації в рамках структурного функціоналізму відбувається у 1980-х рр. Унаслідок гострої критики положень функціональної теорії в 1960-х рр. виникає новий напрям в теоретичній соціології – неофункціоналізм. Як зауважує його засновник Дж. Александер, це “не той самий функціоналізм, але він споріднений з ним” [12, с. 8]. Порівняно з теорією Т. Парсонса⁴ неофункціоналізм “більш серйозно враховує групові інтереси, диференціацію влади, нерівномірний розвиток та соціальні конфлікти, аніж це було характерно для цієї традиції (тобто структурного функціоналізму – С.Д.)” [13, с. 100]. Основна відмінність від структурного функціоналізму полягає в тому,

---

⁴ Здебільшого, коли говорять про **структурний функціоналізм**, насправді мають на увазі теорію Т. Парсонса. При цьому заперечується важливий внесок інших авторів – Р.К. Мертона, Е. Шилза, Н. Смелзера та інших, які мали власні версії структурно-функціональної теорії. Неоднорідність теорії структурного функціоналізму буде розглянута нижче в тексті. Дж. Александер опирається найперше на теорію, розроблену Т. Парсонсом (див. [12]), а тому у випадку з неофункціоналізмом поняття “структурний функціоналізм” та “теорія Т. Парсонса” можуть виступати синонімами.

що неофункціоналізм не намагається створити *всеохоплюючу* теорію суспільства, тобто відмовляється від надмірно розбудованого понятійного апарату, притаманного теоретичним побудовам Т. Парсонса. Дж. Александер пропонує *багатовимірну* модель аналізу суспільства, тобто наголошує на проведенні досліджень як у межах мікро-, так і макро-рівнів, а також враховувати історичні компоненти функціонування соціальних систем (див. [14, с. 53–61]).

Ще однією особливістю неофункціоналізму порівняно зі структурним функціоналізмом є те, що теорія нації перестає займати другорядне становище. Аналізові цього феномену Дж. Александер присвятив статтю “Солідарність групи-ядра, етнічні “зовнішні групи” та соціальна диференціація” [13]. Основним поняттям, яке аналізує американський соціолог у своїй статті, є **національна солідарність**.

Отже, порівняно зі структурним функціоналізмом зміна спостерігається вже на рівні термінології. Поняття “солідарність” присутнє в працях засновника структурного функціоналізму, але воно завжди другорядне: центральним є поняття *системи*. Загалом можна стверджувати, що поняття “солідарність” та “соціальна система” є тотожними, оскільки обидва позначають впорядковані контакти між індивідами (пор. [15, с. 84–85], [8, с. 75]). Щоправда, є одна суттєва відмінність. Поняття соціальної системи не містить в собі елемента емоційного зв’язку, яку відчують індивіди стосовно один одного чи суспільства, яке присутнє в понятті солідарності⁵. Т. Парсонс застосовував для цього окремий термін – *спільнота* (про що йшлося вище), який, тим не менше, займав маргінальну позицію в теоретичних побудовах засновника структурного функціоналізму.

Зміщення Дж. Александером акцентів завдяки відмові від поняття соціальна *система* на користь соціальної *солідарності* дає змогу більш точно проаналізувати феномен нації. При цьому засновник неофункціоналізму багато в чому опирається також на теорію Е. Шилза про існування центру та периферії в соціальній системі (див. [13, с. 100]). Отже, можна говорити, що теорія нації Дж. Александера виступає своєрідним синтезом поглядів Т. Парсонса та Е. Шилза.

Згідно з теорією Дж. Александера, нація є кінцевою спільнотою (*terminal community*), тобто спільнотою, яка складається з групи-ядра (*core group*) та етнічних зовнішніх груп (*ethnic outgroups*), а також формується завдяки їхній *взаємодії*. Зовнішні групи можуть або входити до кінцевої спільноти, або ж виключатися з неї. В останньому випадку етнічна зовнішня група починає формувати власну націю. На взаємодію між зовнішньою групою та групою-ядром впливає принцип приналежності до кінцевої групи, який формує групу-ядро. Фактично вона відповідає центру в теорії Е. Шилза, тоді як етнічні групи є її периферією. Велика символічна відстань від групи-ядра означає виключення зовнішньої групи зі складу кінцевої спільноти, а невелика – приналежність до неї. Проте Дж. Александер вказує на інші причини виникнення великої символічної відстані між групою-ядром та периферією і, як наслідок, розірвання

⁵ Е. Дюркгайм зазначав, що солідарність – явище морального порядку, тобто вимагає від індивідів моральної прив’язаності до суспільства (див. [15, с. 84]).

соціальних відносин між ними. Якщо для Е. Шилза основною причиною є а) паралельне існування *переконання*, що центр має бути максимально близьким до периферії, та *практики* відокремлення периферії від центру; б) нав'язування центром своєї культурної традиції периферії (про що йшлося вище), то Дж. Александер пропонує виділяти два фактори: зовнішній та внутрішній. Перший стосується відмінностей в інституційному розвитку групи-ядра та зовнішньої групи. Якщо ця відмінність є значною, а також підтримується центром, то відстань між групою-ядром та зовнішньою групою зростає, а це перешкоджає включенню останньої до складу кінцевої спільноти. Внутрішній фактор – це принцип, за яким організовується солідарність соціальної системи. Якщо кінцева спільнота заснована на основі “примордіальних” зв'язків, то зовнішня група може бути включена до її складу лише у випадку, коли етнічне походження представників зовнішньої групи є ідентичним етнічному походженню представників групи-ядра. У протилежному випадку зовнішня група буде виключена зі складу кінцевої спільноти. Іншим принципом формування солідарності є громадянські зв'язки (*civic ties*). В цьому випадку етнічна зовнішня група майже не має труднощів у включенні до кінцевої спільноти.

Отже, теорію Дж. Александера можна розглядати як синтез теорій Е. Шилза (виокремлення в нації групи-ядра та зовнішньої групи – тобто центру та ядра) і Т. Парсонса (положення про два типи формування солідарності в нації – громадянське та етнічне, а також про націю як спільноту). Щоправда, концепції Дж. Александера властиві ті ж недоліки, що і теоріям його попередників. Попри те, що він зазначає, що за цією схемою формувалися європейські нації [13, с. 92], засновник неофункціоналізму застосовує її до аналізу інтеграції етнічних меншин в американське суспільство [13, с. 87–92] та виникнення антиколоніальних рухів у країнах “третього світу” [13, с. 92–94]. Можна стверджувати, що Дж. Александер розробив досконалішу схему аналізу тих проблем, які розглядали Т. Парсонс та Е. Шилз, – тобто проблем міжрасових стосунків або антиколоніальних рухів у країнах Азії та Африки. Проте ця схема нічого не додає до розуміння солідарності, механізмів її формування в межах групи-ядра. Адже Дж. Александер майже не пояснює, як саме відбувається формування та підтримання солідарності в самій групі-ядрі. Його теорія описує відносини цієї групи з іншими та їхню інтеграцію до вже існуючої солідарності. Дж. Александер лише згадує про два механізми – громадянський ритуал (*civic ritual*) та міфи. Саме ці дві складові забезпечують підтримання солідарності в межах кінцевої групи.

Підсумовуючи наведений огляд міркувань теоретиків структурного функціоналізму на феномен нації, треба констатувати, що теорія нації не набула самостійного значення в межах цього теоретичного підходу. Внаслідок цього міркування про суть нації, висловлені різними авторами не узгоджуються між собою (наприклад, теорії Т. Парсонса та Е. Шилза є цілком відмінними). Крім того, відсутня внутрішня несуперечливість в теоріях нації кожного з дослідників, зокрема (як Т. Парсонс, так і Е. Шилз у своїх працях висловлювали відмінні

твердження щодо суті феномену нації). Щоправда, можна говорити про певні спроби синтезу доробку класиків структурного функціоналізму в теорії нації, яка розробляється Дж. Александером в межах неофункціоналізму.

Відповідно, попри відсутність добре розробленої теорії нації, можна виділити такі тези, які висловлюють щодо нації всі теоретики структурного функціоналізму.

1. Насамперед, націю розглядають як спільноту (Т. Парсонс чи Е. Шилз) або солідарність (Дж. Александер).

2. Визначальну роль в інтеграції національної спільноти відіграє культура: як спільна для її членів культурна традиція загалом, та як переконання про спільне історичне походження національної спільноти. Причому важливою є твердження, що нація *уявлюється* довкола таких переконань. Крім того, об'єднання нації відбувається завдяки певним ритуалам (теорія Дж. Александера).

3. Націю розглядають як спільноту, віддиференційовану від політичної влади, тобто її існування є незалежним від конкретного політичного режиму. Таке відокремлення є можливим через поняття громадянства, яким описується приналежність до нації. Відповідно, стверджується, що символічна відстань між владою та членами спільноти є мінімальною.

4. У межах структурно-функціональної теорії виділяють два *ідеальні типи* націй: об'єднані на політичній чи етнічній основі. Відповідно, інтеграція членів конкретної нації може відбуватися на основі обох принципів (теорія Дж. Александера).

Наведені узагальнення дають змогу стверджувати, що міркування теоретиків структурного функціоналізму не суперечать сучасним теоріям нації. Зокрема, теза про уявлюваність національної спільноти Е. Шилза відповідає тезі про уявлені спільноти Б. Андерсона, а міркування про роль ритуалів в інтеграції нації відповідають тезам Е. Гобсбаума про роль традицій в творенні націй. Окрім того, теорія Дж. Александера про націю як систему, що складається з групи-ядра та етнічних зовнішніх груп відповідає теорії походження нації Е. Сміта.

Це дає змогу стверджувати, що теорія нації, розроблена в межах структурного функціоналізму, має значний евристичний потенціал для етносоціологічних досліджень, адже дає можливість застосовувати теоретичні положення структурного функціоналізму в етносоціології, тобто перетворити її в теорію середнього рівня.

---

1. Merton R.K. Teorje socjologiczne średniego zasięgu // Merton R.K. Teoria socjologiczna i struktura spoieczna. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003. – S. 61–92.

2. Сміт Е.Д. Націоналізм: теорія, ідеологія, історія. – К.: К.І.С., 2004. – 170 с.

3. Арбеніна В.Л. Етносоціологія: навч. посіб. Ч. 1: Теоретико-методологічні проблеми дослідження етнонаціональних феноменів. Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2004. – 194 с.

4. Касьянов Г.В. Теорії нації та націоналізму. – К.: Либідь, 1999. – 352 с.

5. Parsons T. Niektórze aspekty socjologiczne ruchów faszystowskich // Parsons T. Szkice z teorii socjologicznej. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1972. – S. 154–178.

6. *Parsons T.* Full Citizenship for the Negro American? // *Parsons T. Sociological Theory and Modern Society.* – New York: The Free Press; London: Collier-Macmillan Limited, 1968. – P. 422–465.
7. *Парсонс Т.* Система современных обществ. – Москва: Аспект-Пресс, 1998. – 270 с.
8. *Парсонс Т.* Социальная система // *Парсонс Т. О социальных системах / Под. ред. В.Ф. Чесноковой и С.А. Белановского.* – Москва: Академический Проект, 2002. – С. 73–520.
9. *Шилз Э.* Общество и общества: макросоциологический подход // *Американская социология: перспективы, проблемы, методы.* – Москва: Издательство “Прогресс”, 1972. – С. 341–359.
10. *Shils E.* Tradition. – Chicago: The University of Chicago Press, 1983. – VIII + 334 p.
11. *Шилз Е.А.* Нація, національність, націоналізм і громадянське суспільство // *І.* – 2001. – № 21. – С. 79–101.
12. *Alexander J.C.* Neofunctionalism and Modern Society: Introduction // *The Renaissance of Sociological Theory: Classical and Contemporary / ed. by H. Etzkowitz and R. Glassman.* – F.E. Peacock Publishers, 1991. – P. 267–275.
13. *Alexander J.* Core Solidarity, Ethnic Outgroup, and Social Differentiation // *Alexander J. Action and Its Environments: Towards a New Synthesis.* – New York: Columbia University Press, 1988. – P. 78–106.
14. *Turner J.H.* Struktura teorii socjologicznej. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006. – XXVI + 733 s.
15. *Durkheim E.* O podziale pracy społecznej. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999. – XVII + 565 s.

THEORY OF NATION IN WORKS OF STRUCTURAL FUNCTIONALISTS

D. Yu. Sudyn

Ivan Franko National University of Lviv
dansudyn@yahoo.com

The article offers analysis of theoretical statements about nation, which are offered in the works by structural functionalists such as T. Parsons, E. Shils and J. Alexander. The author comes to the conclusion that there is no theory of nation in structural functionalism, but nowadays an attempt to construct such a theory was made in J. Alexander’s concept of nation. The article offers a summary of the main ideas about nation suggested by functional theory.

Key words: nation, structural functionalism, neofunctionalism.

ТЕОРИЯ НАЦИИ В РАБОТАХ ТЕОРЕТИКОВ СТРУКТУРНОГО ФУНКЦИОНАЛИЗМА

Д.Ю. Судин

Львовский национальный университет им. И. Франко
dansudyn@yahoo.com

В статье проанализированы размышления о нации, высказанные в работах теоретиков структурного функционализма – Т. Парсонса, Э. Шилза и Дж. Александера. Выяснено, что в пределах структурного функционализма нет систематической теории нации, хотя на современном этапе сделана попытка синтеза идей классиков этого теоретического подхода в концепции нации Дж. Александера. В статье подытожен теоретический анализ феномена нации в пределах структурного функционализма, указаны основные утверждения о нации, высказанные теоретиками этого подхода.

Ключевые слова: нация, структурный функционализм, нефункционализм.

Стаття надійшла до редколегії 17.02.2009 р.

Прийнята до друку 10.04.2009 р.